অধ্যায় ৭ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য
৭.২ পৰিচয়
৭.৩ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য
৭.৩.১ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*
৭.৩.২ *শূন্যপুৰাণ*
৭.৩.৩ নাথ সাহিত্য
৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৭.৫ অধিক জানিবলৈ
৭.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৭.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- মিশ্র অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিব
- উত্তৰ কালৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে সামগ্রিকভাৱে জ্ঞান অর্জন কৰিব।

৭.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি প্রত্ন অসমীয়া সাহিত্যৰ নিদর্শন চর্যাগীত বা চর্যাপদ নামৰ একশ্রেণী সাহিত্যৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে। চর্যাপদসমূহৰ সমসাময়িকভাৱে বাংলা আৰু অসমীয়া— এই দুয়োটা ভাষাৰ উমৈহতীয়া কিছুমান লক্ষণ বিশিষ্ট এক শ্রেণীৰ সাহিত্যও ৰচিত হৈছিল আৰু সেইবোৰক 'মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়। *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন, শূন্যপুৰাণ,* নাথ সিদ্ধাচার্যসকলৰ কাহিনী লৈ ৰচিত *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* এই শ্রেণীৰ ৰচনা। প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে নাথ সিদ্ধাচার্যসকলৰ কাহিনী লৈ ৰচিত এই দুখন পুথিক 'নাথ সাহিত্য' বুলিও অভিহিত কৰা হয়। এইখিনিয়েই হ'ল উত্তৰ কালৰ অসমীয়া সাহিত্য বা অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কালৰ সমল।

এই অধ্যায়টিত আমি এতিয়া মিশ্র অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিম। অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কাল সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৭.৩ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য

চর্যাপদৰ ভাষাত যেনেকৈ অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া আদি আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন থকা বুলি নিজ নিজ ভাষাৰ পণ্ডিতসকলে দাবী কৰে, তেনেকৈ অসমীয়া আৰু বাংলা ভাষাৰ আদি স্তৰৰ নিদৰ্শন থকা বুলি দাবী কৰা আন দুখন প্ৰধান গ্ৰন্থ হ'ল বড়ু চণ্ডীদাসৰ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* আৰু ৰামাই পণ্ডিতৰ *শূন্যপুৰাণ*। উল্লেখযোগ্য যে বাঙালী লিপিকাৰ আৰু সম্পাদকৰ হাতত পৰি পুথি দুখনৰ পুৰণি অসমীয়া ৰূপ বহু পৰিমাণে বঙলুৱা হৈ পৰিছে। শব্দাৱলী, বৈয়াকৰণিক লক্ষণ আদিৰ ক্ষেত্ৰত থকা সাদৃশ্যৰ ভেটিত এই দুয়োখন গ্ৰন্থ অসমীয়া আৰু বাংলা উভয় ভাষাৰেই উমৈহতীয়া সাহিত্য হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। সেয়েহে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই এই দুয়োখন পুথিকে যথাৰ্থভাৱেই 'বঙলা-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য' বুলিছে। *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* পুথিৰ উদ্ধাৰকৰ্তা আৰু প্ৰথম সম্পাদক 'বসন্ত ৰঞ্জন ৰায় বিদ্যাবল্লভে' কিতাপখন সম্পাদনা কৰোঁতে বহু মূল পাঠ এৰি গৈছে আৰু নিজাকৈ কিছুমান শব্দৰ পৰিৱৰ্তন সাধিছে। তথাপি পুথিখনৰ ভাষাৰ মাজে মাজে অসমীয়া শব্দ আৰু বৈয়াকৰণিক গঢ় একেবাৰে লোপ হোৱা নাই। বাণীকান্ত কাকতিয়ে ৰূপতাত্ত্বিক আৰু ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যবোৰলৈ লক্ষ্য ৰাখি *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*ৰ ভাষা সম্পৰ্কে যুক্তি দেখুৱাই কৈছে যে এয়া প্ৰত্ন-বঙলা আৰু প্ৰত্ন-অসমীয়া কথিত ভাষা— এই ভাষা দুটাৰ এটা মিশ্ৰিত স্তৰ বা নিদৰ্শন। ইয়াৰ পাছৰ পৰাহে স্পষ্টভাৱে বাংলা আৰু অসমীয়া ভাষা সুকীয়াকৈ ওলাইছে। সেইদৰে ৰামাই পণ্ডিতৰ *শূন্যপুৰাণ* পুথিখনতো অসমীয়া আৰু বাংলা উভয় ভাষাৰ বিশিষ্ট শব্দাৱলী আৰু ব্যাকৰণৰ গঢ় পৰিলক্ষিত হয়। সেয়ে এই পুথিখনকো 'বঙলা-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই দুয়োখন পুথিতেই মিশ্ৰ-অসমীয়া ভাষাৰ, অৰ্থাৎ অসমীয়া-বাংলা ভাষাৰ উমৈহতীয়া সাহিত্যৰ নিদৰ্শন সংৰক্ষিত হৈ আছে।

৭.৩.১ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*

*শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*ৰ কবি বড়ু চণ্ডীদাস চতুৰ্দশ শতিকাৰ লোক। বাসুলী বা বাশুলী অৰ্থাৎ চণ্ডীৰ ভক্ত চণ্ডীদাসৰ ঘৰ বীৰভূমান্নুৰত আৰু কোনোৰ মতে বাঁকুড়া-চাতনাত। *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* এক প্ৰকাৰ কাহিনী কাব্য আৰু মূলতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক। ইয়াৰ বিষয়বস্তু 'কৃষ্ণলীলা'। ৰাধা-কৃষ্ণৰ মধুৰ প্ৰেম-কাহিনী ইয়াত বৰ্ণিত হৈছে। বিষয়বস্তুৰ বৰ্ণনাত কবিয়ে ভাগৱতৰ কৃষ্ণলীলা আগত ৰাখিলেও জয়দেৱৰ *গীত-গোবিন্দ*ৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱিত নোহোৱাকৈ থকা নাই। ইয়াৰ উপৰি গ্ৰাম্য-জীৱনৰ ৰুচিসাপেক্ষ কৃষ্ণলীলা বিষয়ক কিছুমান কথাও কাব্যখনিৰ প্ৰধান উপজীব্য। কবিয়ে পুৰাণ আৰু লোককাহিনীৰ পৰা নানা উপাদান সংগ্ৰহ কৰি কল্পনাৰ ৰহণ সানি এই লৌকিক কাব্যখন ৰচনা কৰিছে। কাব্যখনৰ আৰম্ভণিৰ দুটা পৃষ্ঠা, মাজৰ কেইবাটাও পৃষ্ঠা আৰু শেষৰ পৃষ্ঠাকেইটি নাই; কবিয়ে কাব্যখনৰ কি নাম দিছিল তাকো জনা নাযায়; কিন্তু কাব্যখনৰ উদ্ধাৰকৰ্তা আৰু প্ৰথম সম্পাদক বসন্ত

ৰঞ্জন ৰায়ে আগৰেপৰা শুনি অহা মতে এইখনক *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* নাম দি প্রকাশ কৰাত সেই নামেৰেই কাব্যখন পৰিচিত হয়। তেওঁ ১৯০৯ চনত এই পুথিখন পশ্চিমবংগৰ বাঁকুৰা জিলাৰ বন বিষ্ণুপুৰৰ কাষৰ কাঁকিলা গাঁও নিবাসী দেবেন্দ্রনাথ মুখোপাধ্যায়ৰ ঘৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত ১৯১৬ চনত বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰ দ্বাৰা প্রকাশ কৰোৱায়। এই কাব্যখনত অংকীয়া নাটৰ দৰে মাজে মাজে সংস্কৃত শ্লোক আছে আৰু কথোপকথনৰ ভংগী সন্নিৱিষ্ট হোৱাত নাটকীয় গুণ লাভ কৰিছে। কাব্যখনত ১৬১ টা শ্লোক আৰু ৪১৮ টা পদ আছে। মুঠ ১৩ টা খণ্ডত কাব্যখন বিভক্ত। যথা — জন্ম, তাম্বুল, দান, নৌকা, ভাৰ, ছত্র, বৃন্দাবন, কালীয় দমন, বস্ত্রহৰণ, হাৰ, বাণ, বংশী আৰু ৰাধা-বিৰহ খণ্ড। ভূভাৰ হৰণৰ কাৰণে গোলোকেশ্বৰ বিষ্ণুৱে ধামত অৱতৰণ কৰি ৰাধা চন্দ্রাৱলীৰূপে জন্মলাভ কৰা লক্ষ্মীৰ লগত যি লীলাকার্য কৰিছে, তাৰেই কাব্যিক ৰূপায়ণ পোৱা যায় *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ত।

শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন প্রধানতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক কাব্য। কবিয়ে বর্ণনাৰ মাজে মাজে বিবিধ অলংকাৰ প্রয়োগ কৰি কাব্যখন অধিক ৰসাল আৰু সাহিত্যিক গুণেৰে সমৃদ্ধ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

(ক) মেঘ যেহ্ন আষাঢ় শ্রাবণে
ঝৰে তাৰে পানী নয়নে গো।
(খ) আপন গাএৰ মাঁয়ে হৰিণি বিকলী।।

বাংলা ভাষাত ব্যৱহাৰ নোহোৱা অথচ অসমীয়া ভাষাত এতিয়াও প্রচলিত ভালেমান শব্দ বা পদ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ত পোৱা যায়; যেনে— বাটে বাটে, আছিলা, আই, পেলাইয়া, বিচনি, বুঢ়া, তিৰী, পো, নাতিনী, ঘঁৰিয়াল, লাজ, ঘৰ, পানী ইত্যাদি। অসমীয়াত উত্তম পুৰুষৰ বর্তমান কালৰ ক্রিয়াত 'ওঁ' বা 'উ' (যেনে — জাঁউ, দেখাওঁ, কৈলো); ক্রিয়াৰ আগত নিষেধার্থক 'ন' সংযোগ (নাবোলসি, নহোঁ); অপাদান কাৰকত পঞ্চমী বিভক্তিৰ চিন 'হন্তে'ৰ ব্যৱহাৰ; ভৱিষ্যত ক্রিয়ার্থ ক্রিয়া বুজাবলৈ 'ইত' আৰু 'ইব্' প্রত্যয়ৰ প্রয়োগ অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় বিশেষত্ব। ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ ক্ষেত্রত মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ'ল ইয়াৰ প্রতিলিপিত পেটকটা 'ৰ' আৰু 'ৱ'ৰ ব্যৱহাৰ। অৱশ্যে ছপাপুথিত সম্পাদকে এই দুটা বর্ণ পৰিহাৰ কৰিছে। এনেবোৰ বিশেষত্বলৈ চাই সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ মত সমর্থন কৰি ক'ব পাৰি যে *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাত বঙলুৱা ঠাঁচ থাকিলেও প্রাচীন স্তৰৰ জঁকাটোত অসমীয়া ৰূপ স্পষ্টভাৱে জিলিকি আছে। সেইদৰে উপেন্দ্রনাথ গোস্বামীয়েও পুৰণি অসমীয়া আৰু আধুনিক অসমীয়াৰ লগত *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ শব্দগত আৰু ধাতুগত সাদৃশ্য, আনকি হুবহু মিলবোৰ বহলাই দেখুৱাইছে। পুথিখনিৰ আৱিষ্কাৰক আৰু প্রথম সম্পাদক বসন্ত ৰঞ্জন ৰায়ে ইয়াৰ ভাষা আলোচনা কৰি সেই প্রসংগত ক'বলৈ বাধ্য হৈছে যে পুথিখনে (*শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*) শেষ লিপিকাৰৰ হাতত পৰাৰ আগতে সম্ভৱতঃ কামৰূপ বা অসম ভ্রমণ কৰি আহিছিল। এইধৰণৰ

মন্তব্যই প্রমাণ কৰে, ৰায় মহাশয়েও কামৰূপী বা অসমীয়া ভাষাৰ লগত *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাৰ মিল লক্ষ্য কৰিছিল। সেয়েহে ক'ব পাৰি— *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাত বঙলুৱা ঠাঁচ থাকিলেও ইয়াৰ মূল বিশেষত্ববোৰত অসমীয়া ভাষাৰ লক্ষণ সুস্পষ্ট।

৭.৩.২ *শূন্যপুৰাণ*

অসমীয়া আৰু বাংলা— এই উভয় সাহিত্যই নিজৰ বুলি দাবী কৰা আন এখন বিশেষ পুথি হ'ল *শূন্যপুৰাণ*। ইয়াৰ ৰচক ৰামাই পণ্ডিত। ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ বিৱৰণ *শূন্যপুৰাণ*ৰ প্রধান উপজীব্য। আশুতোষ ভট্টাচার্যই এই পূজাৰ উৎপত্তি, বিকাশ আৰু প্রকৃতি সম্বন্ধে যি কথা কৈছে, তাৰ পৰা জনা যায়— বংগদেশৰ ৰাঢ় জিলাত এই পূজাৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ হৈছিল আৰু সেই অঞ্চলৰ লোকেই বিশেষভাৱে এই উৎসৱ পালন কৰে। কিন্তু প্রাচীন অসমতো ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ প্রচলন থকাৰ কথা জনা যায়। *কথা-গুৰু চৰিতত* থকা উল্লেখ, মনকৰৰ *মনসা কাব্যত* থকা বিৱৰণ আৰু অসমৰ মনসা পূজাত তাৰ আনুষংগিক-অংগৰূপে স্থাপন কৰা ধর্মদেৱতাৰ ঘট— এইবোৰে প্রমাণ কৰে যে অসমতো পুৰণি কালত ধর্মদেৱতাৰ বিশ্বাস আৰু এই পূজা প্রচলিত আছিল। অৱশ্যে ধর্মদেৱতা আৰু ইয়াৰ পূজা পদ্ধতিৰ যি ৰূপ অসমত প্রচলিত, সি *শূন্যপুৰাণ*ত বর্ণিত ৰূপতকৈ কিছু বেলেগ।

বাঙালী পণ্ডিতসকলৰ মতে *শূন্যপুৰাণ* একাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত। ইয়াৰ গোটেইবোৰ অংশ একে সময়তে ৰচিত বুলি সকলোৱে বিশ্বাস নকৰে। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে ইয়াৰ অংশবিশেষ ত্রয়োদশ শতিকাত ৰচিত। পুৰণি সাহিত্যৰ আন কিছুমান পুথিৰ নিচিনাকৈ *শূন্যপুৰাণ*ৰো অংশ বিশেষ অসম-বংগ উভয় ৰাজ্যত প্রচলিত আছিল বুলি ভাবিবৰ অৱকাশ আছে। *শূন্যপুৰাণ*ৰ সৃষ্টিতত্ত্বৰ লগত অসমীয়া মনসা কবি মনকৰৰ বর্ণনাৰ বহুত সাদৃশ্য আছে। *শূন্যপুৰাণ*ৰ ৰচনা কাল সম্বন্ধে অসিত কুমাৰ বন্দোপাধ্যায়ৰ মত এনেধৰণৰ— "যারা একে ষোড়শ শতাব্দীর রচনা বলেন, তাদের অভিমত খুব নির্ভৰযোগ্য নয়।" আনহাতেদি ডিম্বেশ্বৰ নেওগে ভাষামূলক বিচাৰ তথা অসমীয়া মন্ত্র-সাহিত্যৰ লগত ইয়াৰ ভাব-ভাষাৰ মিল দেখুৱাই *শূন্যপুৰাণৰ* ৰচনাকাল ত্রয়োদশ শতিকাৰ পাছৰ নহয় বুলি মন্তব্য দি গৈছে।

*শূন্যপুৰাণ*ৰ বিষয়বস্তু আৰম্ভ হৈছে সৃষ্টি পত্তনৰ অধ্যায়েৰে। 'শ্রীশ্রী ধর্ম্মায় নমঃ' বুলি প্রণিপাত জনাই বিষয়বস্তুৰ আৰম্ভ কৰিছে। বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদে প্রকাশ কৰা *শূন্যপুৰাণ*খনত সর্বমুঠ ৫৬ টা অধ্যায় আছে আৰু ইয়াৰে ৫ টা অধ্যায় সৃষ্টি পাতনি সম্বন্ধে আৰু বাকীকেইটাত ধর্মপূজাৰ বিবিধ পদ্ধতি সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰিছে।

এই প্রসংগত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য কথা এই যে অসমীয়া কবি মনকৰৰ *মনসা কাব্য*ৰ খণ্ডবিশেষৰ লগত *শূন্যপুৰাণ*ৰ অংশ বিশেষৰ স্পষ্ট সাদৃশ্য লক্ষণীয়।

এই কথাৰ উপৰি বিশেষকৈ ভাষাৰ ঠাঁচেও বুজায় *শূন্যপুৰাণ* পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাৰ ৰচনা। *শূন্যপুৰাণক* বাংলা ভাষাৰ অন্তর্গত বুলি বাঙালী পণ্ডিতসকলে কৈছে যদিও ইয়াৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সাদৃশ্য উলাই কৰিবলগীয়া বিধৰ নহয়। অসমীয়া শব্দ আৰু অসমীয়া ব্যাকৰণৰ ঠাঁচে পুথিখনৰ ভাষা যে অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ চাপিছে; এই কথা প্ৰমাণ কৰিছে। যেনে— 'ব্ৰহ্মাবিষ্ণু নাছিল নাছিল আঁৰৰ', 'ৰজনী পৰভাতে ভিখাৰ লাগি যাই', 'কুথাত্ৰ পাই কুথাত্ৰ নাপাই', 'অন্নৰ বিহনে পৰভূ কত দুখ পাব' আদিবোৰ অসমীয়া ঠাঁচৰ বাক্য; ইয়াৰ শব্দবিলাকো অসমীয়া। ইয়াৰ উপৰি অসমীয়াৰ প্ৰথমা বিভক্তিৰ চিন '-এ', ষষ্ঠীৰ '-ৰ', সপ্তমীৰ '-ত' আদি শব্দবিভক্তিৰ উপৰি বহুত অসমীয়া ক্ৰিয়া বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰেও অসমীয়া ভাষাৰ লগত *শূন্যপুৰাণৰ* ভাষাৰ মিল দেখুৱায়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ* কোন শ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ? এই গ্ৰন্থ দুখনি কোনে ৰচনা কৰিছিল?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ *শূন্যপুৰাণ* পুথিখনত লিপিবদ্ধ আছে .....পূজাৰ কথা।

৭.৩.৩ নাথ সাহিত্য

প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ লোকধৰ্ম প্ৰভাৱান্বিত সাহিত্যিক নিদৰ্শন ৰূপে নাথ সাহিত্যক উল্লেখ কৰিব পাৰি। *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্ৰৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক দুখন পুথিৰ কথা এই প্ৰসংগত উল্লেখনীয়। কাব্যিক ৰূপত প্ৰকাশিত এই দুই আখ্যানৰ লগত নাথধৰ্মৰ সম্বন্ধ আছে। কোনো কোনোৰ মতে নাথধৰ্ম বৌদ্ধতান্ত্ৰিক আৰু কোনো কোনোৰ মতে শৈৱ সম্প্ৰদায়ৰ অন্তর্গত। নাথ ধৰ্ম সৰ্বভাৰতীয় সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ ধৰ্মমতৰ অন্তর্গত বুলিও ধৰা হয়।

নাথ সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ আৱিৰ্ভাৱ কাল খ্ৰীষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকা। নাথ সম্প্ৰদায়ৰ ধৰ্ম আৰু গৌৰৱ প্ৰকাশক কিছুমান পুথি সেইকালতে ৰচিত হৈছিল। তাৰ ভিতৰত *ময়নামতী* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* নামৰ দুখন পুথি বঙ্গদেশৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত আৱিষ্কৃত হৈছে। সেই পুথিকেইখন বাঙালী পণ্ডিতৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত হৈ বাংলা সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত হৈছে। বংগদেশৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল যিহেতুকে অষ্টাদশ শতিকাৰ আদিভাগলৈকে পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ অন্তর্ভুক্ত আছিল, সেয়ে এই দুই পুথি মূলতঃ কামৰূপী ভাষাতেই ৰচিত হোৱাটো অস্বাভাৱিক নহয়। শশীভূষণ দাসগুপ্তই তেওঁৰ

Obscure Religious Cults of Bengal নামৰ গ্ৰন্থত কৰা প্ৰাসংগিক মন্তব্য এই যে ত্ৰয়োদশ শতিকাত মুছলমানে বঙ্গদেশ জয় কৰাৰ আগতে গোৰক্ষনাথ আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ কাহিনী বৰ্তমান ৰূপত নহ'লেও অন্ততঃ কাহিনীৰ জঁকা দুটা সম্ভৱ বংগদেশৰ উপৰি ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলিত আছিল। দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত উত্তৰ-পূব বংগৰ ভাষা বাংলাতকৈ অসমীয়াৰ বেছি ওচৰ চপা আছিল। গতিকে সেই সময়তে ৰচিত হোৱা কাহিনী দুটাৰ ভাষাত অসমীয়া ৰূপ বাংলা ভাষাৰ প্ৰভাৱত ক্ৰমে পৰিৱৰ্তন হৈ সপ্তদশ শতিকামানত বাঙালী লেখকৰ হাতত বৰ্তমানৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। তথাপি ইয়াৰ মাজতো উক্ত গ্ৰন্থকেইখনত অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্ব সুস্পষ্ট। বসন্তৰঞ্জন ৰায় আৰু দীনেশচন্দ্ৰ সেন সম্পাদিত *গোপীচন্দ্ৰৰ গান* একাধিক ক্ৰমাগত সংগ্ৰহৰ ফল বুলিব পাৰি। তেওঁলোকৰ পূৰ্বে ভৱানী দাস আৰু সুকুৰ মামুদে গোপীচন্দ্ৰৰ গানৰ দুটা খণ্ডৰ পাঠ ৰচনা কৰি উলিয়াইছিল। সেই পাঠৰ আধাৰতে ৰায় আৰু সেনে ১৯২২-২৪ খ্ৰীঃত এই পুথিখন সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশ কৰে। ভাষাৰ ফালৰপৰা পুথিখন সপ্তদশ শতিকাৰ আগৰ নহয় বুলি স্বীকৃত, কিন্তু কথাবস্তুৰ ফালৰপৰা দশম-একাদশ শতিকাৰ পটভূমিত আধাৰিত। সমালোচকসকলে *গোপীচন্দ্ৰৰ গান*ৰ ৰূপ, গঠনৰীতি, বিষয়বস্তু আদিৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰি ইয়াক মালিতা বা কাহিনীগীত আখ্যা দিব পাৰি বুলি মন্তব্য আগবঢ়াইছে। ইয়াত এটা কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে।

বাঙালী পণ্ডিতসকলে বাংলা সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত বুলি ধৰি লোৱা দুয়োটা আখ্যান কাব্যৰ মাজত অসমীয়া শব্দৰ বহুল প্ৰয়োগ তথা অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰকাশৰীতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে *গোপীচন্দ্ৰৰ গান*ৰ পৰা কেইটামান দৃষ্টান্ত উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

শব্দ ঃ আই, আউলীয়া, আচুৰি-পিচুৰি, ঘঁৰিয়াল, চুৰাপাত, টোকৰ, ডাঙৰ, ঠেং, বৰুৱা আদি।

ভাষাগত ঃ (ক) স্ত্ৰীপুত্ৰ কান্দে বাচা ঠাণ্ডাপানী পিয়ে।
কুখ্ ধৰণী মায়ে কান্দে যাবৎ প্ৰাণ জীয়ে।।

(খ) নাঙল বেচায়, জোঙাল বেচায় আৰু বেচায় ফাল।
খাজনাৰ তাপত বেচায় দুধৰ ছৱাল।।

মীনচেতন বা *গোৰক্ষ বিজয়* গ্ৰন্থত সিদ্ধাচাৰ্য মীননাথে মহাদেৱৰ শাপত মহাজ্ঞান পাহৰি কন্দলী ৰাজ্যত নাৰীৰ মোহপাশত আবদ্ধ হৈ থাকোঁতে শিষ্য গোৰক্ষনাথে গুৰুক কন্দলী ৰাজ্যৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰি অনাৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ হৈছে। এইখন পুথিৰ মাজতো অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু অসমীয়া বাক্য গঠনৰ ঠাঁচ দেখিবলৈ পোৱা যায়। মুঠতে, নাথ সাহিত্য সম্বন্ধে ক'ব পৰা যায়— ইয়াৰ বৰ্তমান মুদ্ৰিত ৰূপৰ আদিম ৰূপটো বা প্ৰাচীন মূল ৰূপটোৰ মাজত অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্ব প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ নাথাকে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ নাথ সাহিত্য হিচাপে পৰিচিত অসমীয়া ভাষাত কেইখন পুথি পোৱা যায়?

.....

৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- *শূন্যপুৰাণ, শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* আৰু নাথ সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক পুথি দুখনত অসমীয়া আৰু বাংলা দুয়োটা ভাষাৰে নিদর্শন পোৱা যায় বাবে এইবোৰক 'মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়।
- *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* এক প্রকাৰ কাহিনী কাব্য আৰু মূলতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক। ইয়াৰ বিষয়বস্তু 'কৃষ্ণলীলা'। ৰাধা-কৃষ্ণৰ মধুৰ প্রেম-কাহিনী ইয়াত বর্ণিত হৈছে।
- অসমীয়া আৰু বাংলা— এই উভয় সাহিত্যই নিজৰ বুলি দাবী কৰা আন এখন বিশেষ পুথি হ'ল *শূন্যপুৰাণ*। ইয়াৰ ৰচক ৰামাই পণ্ডিত। ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ বিৱৰণ *শূন্যপুৰাণ*ৰ প্রধান উপজীব্য।
- প্রাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ লোকধর্ম প্রভাৱান্বিত সাহিত্যিক নিদর্শন ৰূপে নাথ সাহিত্যক উল্লেখ কৰিব পাৰি। *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক দুখন পুথিৰ কথা এই প্রসংগত উল্লেখনীয়। কাব্যিক ৰূপত প্রকাশিত এই দুই আখ্যানৰ লগত নাথধর্মৰ সম্বন্ধ আছে।

৭.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৪) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (অনুবাদ, ২০০২); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ* (Banikanta Kakati: *Assamese : Its Formation and Development*); গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৭.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ* মিশ্র-অসমীয়া বা অসমীয়া বাংলা উমৈহতীয়া শ্রেণীৰ গ্রন্থ। এই গ্রন্থ দুখনি ক্রমে বড়ু চণ্ডীদাস আৰু ৰামাই পণ্ডিতে ৰচনা কৰিছিল।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ কথা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অসমীয়া ভাষাত নাথ সাহিত্য হিচাপে পৰিচিত দুখন পুথি পোৱা যায়।

৭.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ *শূন্যপুৰাণ* গ্রন্থখনি কোনে ৰচনা কৰিছিল?

প্রশ্ন ২ ঃ বড়ু চণ্ডীদাসে ৰচনা কৰা গ্রন্থখনৰ নাম কি?

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য মানে কি বুজে বহলাই লিখক।

প্রশ্ন ২ ঃ চমুটোকা লিখক—

(১) *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* (২) মন্ত্র-সাহিত্য (৩) বিয়াগীত

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য সম্পর্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ *শ্রীকৃষ্ণ কীর্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ*ৰ পৰিচিতি প্রদান কৰি ইয়াক অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিতম নিদর্শন হিচাপে কিয় কোৱা হয় সেয়া প্রতিপন্ন কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ নাথ সাহিত্য বুলিলে কি বুজে? নাথ সাহিত্য সম্পর্কে এটি টোকা প্রস্তুত কৰক।

*** ***** ***